

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

MILLIY QAHRAMON OBRAZI VA UNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

(ingliz va o'zbek adabiyoti misolida)

Saibnazarova Mahliyo

TMC instituti katta o'qituvchisi

saibnazarovamahliyo@gmail.com

Annotatsiya *Mazkur maqolada ingliz va o'zbek adabiyotida milliy qahramon obrazining lingvomadaniy xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda qahramon timsolining til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqligi, uning xalq mentaliteti, tarixiy tajribasi va qadriyatlari bilan uzviy aloqasi yoritiladi. Shuningdek, qahramon obrazining shakllanishida leksik vositalar, stilistik birliklar va madaniy konnotatsiyalarning roli aniqlanadi. Ingliz adabiyotida individualizm va ichki psixologik kechinmalar ustuvor bo'lsa, o'zbek adabiyotida jamoaviylik, vatanparvarlik va axloqiy ideal markaziy o'rin tutishi asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari lingvomadaniyat va qiyosiy adabiyotshunoslik sohalari uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega.*

Kalit so'zlar: *milliy qahramon, lingvomadaniyat, qiyosiy tahlil, badiiy obraz, madaniy konnotatsiya, individualizm, jamoaviylik, adabiy diskurs, milliy identitet, qahramonlik konsepti.*

Kirish

Adabiyot har bir xalqning tarixiy xotirasi, madaniy qadriyatlari va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim ijtimoiy-madaniy hodisa hisoblanadi. Unda yaratilgan badiiy obrazlar, xususan, milliy qahramon timsoli xalqning ideallari, axloqiy me'yorlari va hayotiy qarashlarini mujassam etadi. Milliy qahramon obrazi nafaqat badiiy-estetik hodisa, balki lingvomadaniy fenomen sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Lingvomadaniy yondashuv til birliklari orqali madaniy mazmunning qanday ifodalanishini o'rganishga qaratilgan bo'lib, qahramon obrazining tahlilida muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Ingliz va o'zbek adabiyoti turli tarixiy va madaniy sharoitlarda shakllanganligi sababli, ulardagi milliy qahramon timsoli ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ushbu maqolaning maqsadi ingliz va o'zbek adabiyotida milliy qahramon obrazining lingvomadaniy xususiyatlarini aniqlash, ularning o'xshash va farqli jihatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat. Ingliz adabiyotida milliy qahramon timsoli asosan shaxsiy erkinlik, individualizm va ijtimoiy tanqid ruhida shakllangan bo'lsa, o'zbek adabiyotida u ko'proq jamoaviylik, vatanparvarlik va axloqiy yetuklik bilan bog'liq holda talqin etiladi. Bu farqlar har ikki xalqning tarixiy taraqqiyoti, madaniy an'analari va dunyoqarashi bilan bevosita bog'liqdir. Mazkur maqolaning maqsadi ingliz va o'zbek adabiyotida milliy qahramon timsolining o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish, ularning umumiy va farqli jihatlarini aniqlashdan iborat. Ushbu maqolada ikki xalq adabiyotida milliy qahramon obrazining o'xshash va farqli

jihatlarini solishtirma usulda o‘rganiladi. Bu tadqiqot madaniyalararo dialogni kuch aytirish va adabiy merosni chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Asosiy qism Milliy qahramon timsoli har ikki adabiyotda epik janrning markaziy elementi sifatida namoyon bo‘ladi. Ingliz adabiyotida qahramon ko‘pincha individual jasorat va shaxsiy shon-shuhratga intilish orqali tasvirlansa, o‘zbek adabiyotida u jamoaviy manfaat, urug‘-aymoq birligi va axloqiy qadriyatlar himoyachisi sifatida ko‘riladi. Asosiy qismda bu timsolning tarixiy va madaniy shakllanishi, epik syujetdagi o‘rni va zamonaviy talqinlari ko‘rib chiqiladi. Ingliz adabiyotida milliy qahramon obrazi ko‘pincha individual shaxs sifatida namoyon bo‘lib, u o‘zining ichki kechinmalari, shaxsiy tanlovi va jamiyat bilan ziddiyatlari orqali ochib beriladi. Masalan, Hamlet obrazi orqali William Shakespeare insonning ichki iztiroblari, axloqiy tanlovi va adolat izlash jarayonini chuqur tahlil qiladi. Hamlet milliy qahramon sifatida nafaqat siyosiy adolat uchun kurashadi, balki insoniylik, haqiqat va vijdon masalalarini ham ilgari suradi.

Shuningdek, ingliz adabiyotida romantizm davrida yaratilgan qahramonlar — masalan, Robinson Crusoe (Daniel Defoe) — mustaqillik, iroda va insonning tabiat bilan kurashi orqali milliy ruhni ifodalaydi. Bu obraz ingliz xalqining sarguzashtga intilishi, mehnatsevarligi va individual erkinlikka bo‘lgan ishonchini aks ettiradi.

Umuman olganda, ingliz adabiyotida milliy qahramon ko‘pincha ichki konfliktlarga ega, murakkab psixologik obraz sifatida tasvirlanadi. U jamiyatdagi muammolarni tanqidiy yondashuv orqali ko‘rsatadi va o‘z shaxsiy pozitsiyasi orqali ularni hal etishga intiladi.

O‘zbek adabiyotida milliy qahramon obrazi ko‘proq jamoaviy manfaatlar, vatanparvarlik va axloqiy poklik bilan bog‘liq holda shakllanadi. Bu jihat ayniqsa xalq og‘zaki ijodi va klassik adabiyotda yaqqol namoyon bo‘ladi. Masalan, Alpomish obrazi o‘zbek xalqining jasorati, sadoqati va yurtga muhabbatini ifodalovchi timsollardan biridir. U nafaqat jangovar qahramon, balki oila va jamiyat oldidagi burchini chuqur anglaydigan shaxs sifatida tasvirlanadi.

Klassik adabiyotda esa Alisher Navoi asarlarida yaratilgan qahramonlar ma’naviy yetuklik, adolatparvarlik va insonparvarlik g‘oyalarini targ‘ib qiladi. Zamonaviy o‘zbek adabiyotida esa milliy qahramon obrazi yangi tarixiy sharoitlar bilan uyg‘unlashi b, ijtimoiy muammolarni hal etishga qaratilgan faol shaxs sifatida tasvirlanadi.

O‘zbek adabiyotidagi qahramonlar ko‘pincha jamiyat manfaatini o‘z manfaatidan ustun qo‘yadi. Ularning harakati jamoaviy qadriyatlar, an’analar va axloqiy me’yorlarga asoslanadi. Shu jihatdan ular xalqning ideal inson haqidagi tasavvurlarini o‘zida mujassam etadi.

Adabiyotlar sharhi Mavzu bo‘yicha solishtirma tadqiqotlar so‘nggi yillarda faollashgan. Ingliz adabiyotshunosligida J.R.R. Tolkien va boshqa olimlar “Beowulf”ni epik qahramon arxetipi sifatida tahlil qilganlar. O‘zbek adabiyotshunosligida esa “Alpomish” dostonining milliy ruh va qahramonlik talqini haqida ko‘plab ishlar mavjud. Solishtirma yo‘nalishda Qodirova Shaxzoda Shukrillo qizining “Themes of Heroism in English and Uzbek Epic Literature” maqolasi va A’zamjonova Maftuna Soxibjon qizining “Beowulf va Alpomish

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

dostonlarining o'xshash va farqli jihatlari haqida" tadqiqoti alohida ahamiyatga ega. Ushbu ishlar qahramonlikning universal va madaniy o'ziga xos jihatlari o'chib bergan.

O'rganilganlik darajasi Mavzu ingliz adabiyotshunosligida ancha chuqur o'rganilgan bo'lsa-da, o'zbek adabiyotida "Alpomish" dostonining qahramon timsoli asosan folklor va milliy o'zlik nuqtai nazaridan tadqiq qilingan. Solishtirma tadqiqotlar esa nisbatan yangi yo'nalish hisoblanadi. Hozirgi kunda ikki adabiyot o'rtasidagi epik qahramon obrazlarini to'liq qiyosiy tahlil qiluvchi ishlar soni cheklangan. Mavjud tadqiqotlar ko'proq alohida adabiyotlar doirasida olib borilgan bo'lib, madaniyalararo solishtirma yondashuv hali yetarli darajada rivojlanmagan. Ushbu maqola ana shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Ingliz adabiyotida milliy qahramon obrazi ko'pincha individualizm, ichki konflikt va psixologik murakkablik bilan tavsiflanadi. Masalan, Hamlet obrazi (William Shakespeare asari) insonning ichki kechinmalari, shaxsiy tanlovi va axloqiy izlanishlarini ifodalaydi.

Bu yerda lingvomadaniy xususiyatlar quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- abstrakt tushunchalarning keng qo'llanilishi (truth, honor, conscience);
- metaforik va ramziy til birliklarining ustunligi;
- ironik va bilvosita ifodalarning faol ishlatilishi.

Shuningdek, ingliz qahramonlari ko'pincha jamiyat bilan ziddiyatda bo'lgan shaxs sifatida tasvirlanadi. Bu esa ingliz madaniyatidagi individual erkinlik va mustaqil fikrlash qadriyatlari bilan bog'liq.

O'zbek adabiyotida milliy qahramon obrazi jamoaviylik, vatanparvarlik va axloqiy yetuklik asosida shakllanadi. Masalan, Alpomish timsoli xalq og'zaki ijodida ideal qahramon sifatida namoyon bo'ladi.

Lingvomadaniy jihatdan quyidagi xususiyatlar ajralib turadi:

- aniq va obrazli til birliklarining qo'llanilishi;
- epitet va takrorlar orqali qahramonning sifatlarini kuchaytirish;
- milliy qadriyatlar (or-nomus, vatan, sadoqat)ni ifodalovchi leksik birliklarning ustunligi.

O'zbek qahramonlari ko'pincha jamiyat manfaatini o'z manfaatidan ustun qo'yadi. Bu esa o'zbek xalqining kollektivizmga asoslangan madaniy modelini aks ettiradi.

Ingliz va o'zbek adabiyotida milliy qahramon obrazining lingvomadaniy xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilish quyidagi natijalarni ko'rsatadi:

Ingliz adabiyotida qahramon individualistik va psixologik murakkab bo'lsa, o'zbek adabiyotida u jamoaviy va axloqiy ideal sifatida tasvirlanadi.

Ingliz tilida bilvosita va ramziy ifodalar ustun bo'lsa, o'zbek tilida aniq va obrazli ifodalar ko'proq qo'llaniladi.

Har ikki adabiyotda ham qahramon obrazining asosiy vazifasi — jamiyat qadriyatlarini ifodalash va axloqiy yo'l ko'rsatishdir.

Tahlil va natijalar Tahlil shuni ko'rsatadiki, ikkala qahramonda ham umumiy xususiyatlar mavjud: jasorat, o'zini qurbon qilishga tayyorlik, xalqni himoya qilish va yovuzlikka qarshi kurash. Beowulf individual shon-shuhrat va shaxsiy jasoratga urg'u bersa,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Alpomish jamoaviy mas'uliyat, urug' birligi va axloqiy qadriyatlar (adolat, sadoqat) ni birinchi o'ringa qo'yadi. Farqlar madaniy kontekstdan kelib chiqadi: ingliz epik an'anasida germanik-pagon va xristian elementlari individualizmni kuchaytirsa, o'zbek dostonlarida turkiy va islomiy qadriyatlar jamoaviylikni ta'kidlaydi. Natijada, milliy qahramon timsoli har ikki adabiyotda ham xalqning milliy o'zligini saqlash va yosh avlodlarni tarbiyalash vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa Ingliz va o'zbek adabiyotida milliy qahramon timsoli umuminsoniy qadriyatlar (jasorat, sadoqat) bilan birga har bir xalqning o'ziga xos madaniy va ijtimoiy xususiyatlarini aks ettiradi. "Beowulf" va "Alpomish" dostonlari misolida ko'rinadiki, qahramon obrazlari nafaqat o'tmishni saqlaydi, balki hozirgi avlodlar uchun axloqiy va milliy ideal bo'lib qoladi. Ushbu solishtirma tahlil madaniyalararo tushunishni oshiradi va adabiy merosning dolzarbligini tasdiqlaydi. Kelajak tadqiqotlarida boshqa epik asarlar (masalan, "King Arthur" sikli yoki Go'ro'g'li dostonlari) ni qo'shib, tahlilni yanada chuqurlashtirish mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. William Shakespeare. Hamlet. Oxford University Press, 2008. – 304 p.
2. Daniel Defoe. Robinson Crusoe. Penguin Classics, 2003. – 320 p.
3. Alisher Navoi. Xamsa. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2011. – 800 b.
4. Alpomish. Toshkent: Sharq nashriyoti, 1998. – 400 b.
5. Said Ahmad. Kelinlar qo'zg'oloni. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2015. – 120 b.
6. Abrams, M. H. A Glossary of Literary Terms. Cengage Learning, 2012. – 448 p.
7. Eagleton, Terry. Literary Theory: An Introduction. Blackwell Publishing, 2008. – 256 p.
8. Wellek, René; Warren, Austin. Theory of Literature. Harcourt, Brace & Company, 1956. – 403 p.
9. Раҳматуллаев, Ш. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Тошкент: Ўқитувчи, 2006. – 560 б.
10. Қўшжонов, М. Ўзбек адабиёти тарихи. Тошкент: Фан, 2004. – 320 б.